

BEVRIJDENDE GESCHIEDSCHRIJVING

H.W. von der Dunk, *Mensen, machten, mogelijkheden. Historische beschouwingen*, Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2002, 304 pp., 22,95 €, ISBN 90-351-2400-b.

“Het moet begin jaren vijftig zijn geweest ... dat ik uit Zwitserland een uitzending van Haydns *Schöpfung* hoorde. Het terzet, waarin de drie solisten de rijkdom en veelheid van alle creaturen bezingen, eindigt met de herhaalde vragende uitroep *‘Wer fasset ihre Zahl?!’* Waarna de strijkers in enkele afsluitende maten in een retenuto vallen en even zwevend in de lucht blijven hangen op de dominant alsof ze op een antwoord wachten. Dat komt dan ook onmiddellijk want solisten, koor en vol orkest barsten in een juichende lofzang uit op de grootheid van de Heer. Die paar maten daarvóór echter deden het: ineens verdween de aarde uit het zicht en daar was de ontzaglijke ruimte van het heelal ... Nooit eerder noch later heb ik die korte passage bij de vraag naar het onvatbare zo gehoord dat die onvatbaarheid bijna ijzig op je afkwam. Het was een van die muzikale momenten, waarbij een andere dimensie openspringt. Dirigent: Wilhelm Furtwängler” (p. 219)

Deze passage komt niet uit een recensie van Haydns meesterwerk, maar leidt onder de titel ‘Dirigeerstok en dictatuur’ een bespreking in van de relatie tussen muziek en politiek in het algemeen en tussen de kunst en de nazidictatuur in het bijzonder. Het optreden van de Duitse dirigent Wilhelm Furtwängler en in mindere mate dat van de Nederlandse orkestleider Willem Mengelberg staan hierbij centraal. Dit artikel verschijnt in een bundel waarin H.W. von der Dunk, naast enkele niet eerder gepubliceerde stukken, vooral publicaties uit de jaren negentig heeft opgenomen. In zeventien bijdragen komt een aantal sprekende getuigen van hun tijd naar voren: Goethe, Beethoven, Napoleon, Thomas Mann, Geyl, Gerhard Ritter, Lou de Jong, Ter braak, Heine, Karl Kraus, Victor Klemperer, Sebastian Haffner, Hitler, Stalin... Vaak gaat het over een dubbelportret waar twee personages via gelijkenis en/of tegenstelling een scherper profiel krijgen. Daarnaast bespreekt de auteur in enkele artikelen problemen uit de geschiedbeoefening en blijft hij staan bij de uitdagingen waarmee de huidige tijd de moderne mens confronteert.

De aanhef waarmee ik deze recensie begin, is karakteristiek voor Von der Dunks benadering van de cultuurgeschiedenis. Zoals ook al duidelijk naar voren komt in zijn *De verdwijnende hemel* (2000, zie *De Uil van Minerva*, volume 17, nummer 2, pp. 107-115) laat de auteur zich vaak inspireren door zijn kennis van vooral de ‘grote’ literatuur en muziek. Heel wat historici bekijken deze benadering argwanend of voelen zich er in ieder geval nauwelijks of niet in thuis. Vanuit een enge omschrijving van de geschiedbeoefening speuren ze naarstig naar de ‘harde’ feiten en wat hen betreft, moet het toch voor iedereen duidelijk zijn dat men deze niet terugvindt in de literatuur en zeker niet in de muziek. Nu kan ik mij goed voorstellen dat bepaalde onderwerpen van bijvoorbeeld economische of demografische aard weinig gebaat zijn met de visie op de mens die men kan aantreffen bij Dostojevski of Thomas Mann. Maar in het huis van Kleio zijn vele kamers (of *Kleio heeft duizend ogen*, zoals een vroeger werk van Von der Dunk heet) en in sommige ervan schiet de harde rechtlijnigheid van de ‘traditionele’ feiten tekort om de complexiteit van het menselijk handelen te begrijpen.

Het artikel ‘Dirigeerstok en dictatuur’ met daarin de dubbelslachtige verhouding tussen Furtwängler en de nazi’s, is hiervan een sprekende illustratie. Tijdens de opkomst van Hitler koos een aantal intellectuelen en kunstenaars voor een vrijwillige ballingschap liever dan hun werk te laten corrumpen door het regime. Anderen bleven in Duitsland.

In een zwart-wit denken kan men de eersten bewonderen voor hun consequente, moedige houding en kan men laatdunkend spreken over diegenen die de schijnbaar gemakkelijkste weg kozen. Bij nader toezien gaat dit nochtans voorbij aan de werkelijkheid. Zeker gaat dit niet op voor Karl Jaspers en eveneens is dit niet het geval voor Furtwängler, dirigent van de Berliner Philharmoniker. Achter zijn keuze om te blijven ziet men een even duidelijk als complex beschavingsbeeld flikkeren. Als "kind van het idealistische 'Bildungsbürgertum'", getekend door een "heimelijke aversie" tegen alles wat met politiek te maken had, was het voor hem vooreerst duidelijk dat kunst en politiek principieel onverenigbaar waren. Dat Hitler en Goebbels daar anders over dachten ging volledig aan hem voorbij. Vervolgens en nauw aanleunend bij het eerste punt, was er de enorme betekenis van de muziek én van Duitsland voor hem. "Hij voelde zich ... diep verankerd in een traditie en gevoelswereld die hij zelf als onnavolgbaar en uniek Duits beschouwde, waarbij muziek tevens filosofie en metafysica was" (p. 223).

Pleit dit Furtwängler vrij? Ik weet het niet, maar belangrijker is wellicht dat Von der Dunk het optreden van deze dirigent – en mutatis mutandis geldt dit eveneens voor de andere in deze bundel besproken personages – heeft 'bevrijd' uit een te gemakkelijke goed of fout tegenstelling. De figuren worden als kind én als smaakmaker tegelijk in hun tijd geplaatst. Zij verliezen hun eenzijdig als in karton uitgesneden imago. Het resultaat hiervan is een boeiende ontmoeting tussen de lezer en het historisch personage waardoor al naargelang de figuur het mysterieuze van de enen nog verdiept en het afstotelijke van sommige anderen nog toeneemt.

Raoul BAUER

*

KINDEREN EN FILOSOFIE

Richard Anthonie en Freddy Mortier, *Socrates op de speelplaats. Filosoferen met kinderen in de praktijk*, Leuven/Amersfoort, Acco, 1997, 270 blz., 795 Bfr., ISBN 90 334 3389 3.

Matthew Lipman, *Nous. Verhaal en handleiding. Materiaal om te filosoferen met kinderen. Vertaling en bewerking: Peter Algoet m.m.v. Richard Anthonie en Freddy Mortier*, Leuven/Amersfoort, Acco, 1999, 240 blz., 895 Bfr., ISBN 90 334 3996 4.

Deze boeken richten zich specifiek tot lezers die geïnteresseerd zijn in de *praktijk* (in klasverband) van het filosoferen met kinderen (FMK): het zijn handleidingen. Zo treft men in *Nous* van Matthew Lipman behalve het gelijknamige verhaal over een giraffe die zich voor een ethisch probleem geplaatst weet ook begeleidende 'oefeningen' en 'discussieplannen' aan, bedoeld als houvast en inspiratiebron voor de leraar of lerares die vertrekend van dat verhaal een filosofisch klagesprek op gang wil trekken.

Lipman is een van de pioniers van het FMK, auteur (sinds de jaren zeventig) van een vijftiental filosofische verhalen en directeur van het *Institute for the Advancement of*